

Eerder in de negentiende eeuw waren de 'maatschappijen van landbouw' ontstaan. Terwijl in de coöperaties de kleine boeren waren georganiseerd, namen aan deze maatschappijen voornamelijk welgestelde burgers en herenboeren deel. De internationale landbouwcrisis aan het eind van de jaren zeventig van de negentiende eeuw leidde er toe dat de overheid nauw ging samenwerken met de maatschappijen van landbouw. Deze samenwerking met de overheid resulteerde in 1891 in de oprichting van het Nederlandsch landbouw-comité.

In 1899 ontstond vanuit het landbouw-comité het initiatief voor de oprichting van 'Het Handelshuis Centraal Bureau (CB)'. Een consortium van handelaren in kali-zouten vormde de aanleiding tot de oprichting van het Centraal Bureau. Het Centraal Bureau hield zich in eerste instantie voornamelijk bezig met de uitvoering van aankopen en de regeling van het transport van meststoffen voor de aangesloten lid-coöperaties. Later ontstonden er ook activiteiten in de graanhandel en in de productie van mengvoeders. Na de Tweede Wereldoorlog was het handelshuis (begin jaren zestig wordt de naam gewijzigd in Cebeco) actief op alle mogelijke gebieden verbonden met de landbouw.

Het brede scala aan activiteiten waaraan Cebeco in de honderd jaar van haar bestaan heeft deelgenomen en nog steeds deelneemt, heeft de schrijvers van dit gedenboek voor een moeilijke opgave geplaatst. Desondanks zijn de auteurs er goed in geslaagd een overzichtelijk boek samen te stellen. Nadat in het eerste hoofdstuk het ontstaan van het Centraal bureau en de ontwikkeling van de organisatie tot ongeveer 1930 wordt besproken, komt de verdere ontwikkeling van het Centraal bureau in de uiteindelijke Cebeco-groep in de overige vijf hoofdstukken op thematische wijze aan de orde. Zo worden achtereenvolgens de graanhandel en mengvoeders, de plantenveredeling, de ontmenging en de intensivering van het boerenbedrijf en de afzet van landbouwproducten besproken. In het laatste hoofdstuk worden algemene ontwikkelingen in de landbouw (mestproblematiek, superheffing, GATT) in de afgelopen twintig jaar behandeld. Bovendien wordt ingegaan op de huidige structuur van Cebeco en de koers voor de toekomst.

Deze thematische aanpak heeft wel tot gevolg dat, om het verhaal begrijpelijk te houden, bepaalde ontwikkelingen in de organisatie in een volgend hoofdstuk worden herhaald. De auteurs hebben kans gezien om op een natuurlijke manier de algemene ontwikkelingen in de Nederlandse landbouw en de afzetmarkt te verweven in hun verhaal over Cebeco als belangenbehartiger van de lid-coöperaties van boeren en tuinders. Veel kwesties worden uitgebreid besproken zoals bijvoorbeeld het succesverhaal van de patates frites. De voorgesneden en gebakken frites waren een goede oplossing om van de overschotten af te komen en een goede prijs voor de aardappelen te krijgen. Cebeco participeert in dit soort initiatieven. Zeer gespecialiseerde onderwerpen (zoals genetische modificatie) worden in aparte kaders behandeld zodat het verhaal hierdoor niet al te zeer onderbroken wordt. De auteurs hebben naast literatuur, gebruik gemaakt van het archief van de Cebeco-groep en van tijdschriften uitgegeven door de Cebeco-groep. Het boek is verder voorzien van een afzonderlijke index op personen, organisaties, bedrijven, zaken en op plaatsnamen.

B. C. Meijerman

M. Bakker, e. a., ed., *Amsterdam in de tweede Gouden Eeuw* (Bussum: Uitgeverij Thoth, Amsterdam: Genootschap Amstelodamum, 2000, 439 blz., f75,-, ISBN 90 6868 245 8).

De klassieke verlichtingsdenkers van de achttiende eeuw waren ervan overtuigd dat er in de

op landbouw
1991 etc.

geschiedenis een ware kern te ontdekken viel. Wanneer de mens voldoende aanspraak zou maken op zijn redelijke vermogens en tot de ontwikkeling van de juiste methode zou komen, zou deze ware kern ontcijferd kunnen worden. Geschiedschrijving zou aldus een exacte afbeelding kunnen vormen van de historische waarheid. Het boek *Amsterdam in de tweede Gouden Eeuw*, uitgegeven door het Genootschap Amstelodamum, lijkt met deze traditie in discussie te gaan. De geschiedenis van de stad Amsterdam, zo lijkt de conclusie van het boek, kan niet beschreven worden in enkelvoud maar slechts in meervoud: Amsterdam bestaat uit meerdere steden.

Amsterdam in de tweede Gouden Eeuw is geschreven ter ere van het jubilerend Genootschap Amstelodamum. Het is een zeer fraai boek geworden, dat bestaat uit een aantal toegankelijk geschreven essays die verschillende aspecten van de stad belichten. Opvallend is de keuze voor de titel: een geschiedenis van het moderne Amsterdam die vertrekt vanuit het beladen jaar 1900, krijgt zo de al even beladen titel *tweede Gouden Eeuw* mee. Oorspronkelijk werd de term 'tweede Gouden Eeuw' gebruikt om er een hernieuwde periode van bloei binnen de natuurwetenschappen mee te duiden. Na gouden tijden aan het eind van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw, waarin mannen als Van Leeuwenhoek en Huygens voor een ongekende bloei zorgden, was het een tijdlang kwakkelen, totdat het laatste kwart van de negentiende eeuw een nieuw floreren, een nieuwe gouden eeuw van de wetenschappen voorspelde.

Het lijkt de auteurs vooral te gaan om een bepaalde historische logica die achter de term tweede Gouden Eeuw schuil gaat. Het jaar 1900 is het scharnierpunt van deze logica: zij wordt het eindstation van een historische cyclus die vertrekt vanuit een periode van stilstand en verval ergens in de achttiende eeuw. Rond het midden van de negentiende eeuw bereikte dit verval zijn dieptepunt, waarna het tegen het einde van diezelfde eeuw tot stilstand werd gebracht, toen eindelijk weer tekenen van voorspoed aan de horizon verschenen. Rond 1900 was het herwonnen hoogtij een feit. Wat eerst de aanduiding voor de ontwikkeling van de wetenschap was, wordt daarmee tot een model waaronder de hele Nederlandse/m *de siècle* geschiedenis gevat kan worden. Het jaar 1900 is daarmee zowel resultante van een langzaam maar gestaag klimmende ontwikkeling, als de afsluiting van een tijdperk en de opmaat naar een volgende periode. De titel *tweede Gouden Eeuw* draagt al deze connotaties in zich: het verwijst naar een historische maar nog steeds herleefbare ervaring en heeft ook de euforie van een nieuwe tijd in zich.

Het sterke punt van dit boek ligt zonder meer in het besef dat goede geschiedschrijving een vorm nodig heeft. Bijna zonder uitzondering worden de essays gekenmerkt door aantrekkelijk proza; dit heeft ook zeker iets te maken met het feit dat elke auteur zijn of haar eigen meningen en invalshoeken heeft kunnen handhaven. De geschiedenis van Amsterdam rond de eeuwwisseling krijgt zo iets caleidoscopisch: het knappe is nu dat dit polyforme beeld geconfronteerd wordt met een strakke inteugeling middels het consequent doorvoeren van een redactionele 'format'. De stad gebouwd, de stad bezongen, de culturele stad, de lastige stad: telkens wordt dezelfde grammaticale vorm gehanteerd voor de presentatie van telkens weer een verschillend essay. Door deze consequentie in presentatie krijgt het boek een consistentie die het anders zou missen.

Maar daar blijft het niet bij: de suggestie van het 'format' kan nog verder worden doorgevoerd. Het boek is nu de synthese van een aantal essays die telkens weer een ander Amsterdam belichamen. Het is alsof het boek de lezer uitnodigt tot het maken van een aantal stadswandelingen in de tijd en ruimte van het historisch Amsterdam. Aan de hand van de 'routekaart', die middels de inhoudsopgave geboden wordt, kan hij of zij de tocht bepalen. Wordt het

een kroegentocht rond 1900, of een tocht langs de stad van hoger onderwijs en wetenschap? Wordt het een wandeling door het geloofsleven van de stad, of toch maar liever een museumroute langs 'Het stadsgezicht als spiegel van de tijd'? Het boek biedt een schat aan 'routes', die elk voor zich weer resulteren in een ander beeld van de stad. Afgezien van een aantal mindere aspecten — het wat al te klakkeloos hanteren van geschiedkundige clichés valt daar zeker onder — hebben de auteurs van *Amsterdam in de tweede Gouden Eeuw* daarmee wat mij betreft meer bereikt dan zij zelf wellicht vermoeden.

Rixt Hoekstra

G. J. Bremer, *Hora est. Proefschriften van huisartsen 1900-1995* (Dissertatie Erasmus Universiteit Rotterdam 2000, Pantaleon reeks XXXV; Rotterdam: Erasmus publishing, 2000, 256 blz., f59,50, ISBN 90 5235 147 3).

Hora est is een opmerkelijk boek, al is het maar omdat het het tweede proefschrift van de auteur is. Bremer, die van 1979 tot zijn emeritaat in 1989 hoogleraar in de huisartsgeneeskunde was aan de Rijksuniversiteit Groningen, promoveerde namelijk al eerder tot doctor in de geneeskunde: in 1964 in Utrecht op de dissertatie *Het verwijzen in de huisartspraktijk*. Hij was toen nog huisarts en zijn eerste proefschrift maakt dan ook deel uit van de verzameling dissertaties die het onderwerp vormen van de huidige studie. Daarop promoveerde hij onlangs in Rotterdam, dit keer tot doctor tout court. Dit tweede proefschrift is het resultaat van een levenslange fascinatie met de vraag wat zijn collega-huisartsen in wetenschappelijke zin bezighield. Bremer is uiteindelijk hun proefschriften gaan verzamelen en kwam tot een totaal van 402, alle voorbereid en verdedigd door praktiserende huisartsen. Hij heeft deze werken beoordeeld op uiterlijke kenmerken zoals de aard van het onderzoek, datum en plaats van de promotie, de omvang van het boek en de vraag of het als boek is geschreven of dat het een bundeling van artikelen is, de taal waarin het werk is geschreven, het onderwerp van de studie, de discipline van de promotor en de bekostiging van het onderzoek en de promotie.

Op grond van dit onderzoek signaleert Bremer een aantal trends. Niet de minst belangrijke daarvan is dat, voorzover huisartsen wetenschappelijke belangstelling hebben (en dat uit zich maar bij een kleine groep in de vorm van publicaties), hun historische belangstelling sterk is teruggelopen. Vrijwel alle medisch-historische proefschriften van huisartsen (37 in totaal) werden geschreven in de jaren voordat de huisartsgeneeskunde academische status kreeg: de Utrechtse universiteit was in 1967 de eerste die een hoogleraar in de huisartsgeneeskunde kreeg, de Rijksuniversiteit Limburg in 1974 de laatste. Niet lang daarna kwam er ook een postacademische beroepsopleiding voor huisartsen van de grond, die artsen moeten voltooien alvorens in het register van erkende huisartsen te kunnen worden ingeschreven. Die professionalisering van het vak is volgens Bremer de belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van medisch-historische proefschriften van huisartsen. De promoverende huisarts is niet langer een solistische hobbyist die zich heeft vastgebeten in, bijvoorbeeld, een historisch onderwerp. Historici mogen het zich achteraf overigens wel aantrekken dat geen van deze historische dissertaties is voorbereid onder leiding van een historicus.

Het gebrek aan historische belangstelling bij huisartsen uit zich ook op een andere manier. In proefschriften ontbreekt tegenwoordig een historische inleiding op het onderwerp. Bremer wijt dat aan het gebruik van de cd-rom bij het literatuuronderzoek. Titels die ouder zijn dan de op deze schijfjes vermelde, blijven onbekend. Dat leidt er in menig geval toe dat oudere proef-